

STRESZCZENIE POPULARNONAUKOWE

Struktura osobowości w języku polskim: nierestrykcyjne badanie psycholeksykalne czasowników osobowościowych

Język jest jednym z podstawowych elementów kultury. Może być wykorzystany do opisu wszystkiego: rzeczy materialnych, zjawisk fizycznych, a także abstrakcyjnych idei. W tym także różnic indywidualnych. Można przyjąć, że wybranie z leksykonu języka naturalnego słów opisujących różnice indywidualne, koncentrując się przede wszystkim na osobowości, a następnie zgrupowanie tych o zbliżonym znaczeniu, pozwoli wskazać najważniejsze cechy, które zaobserwowano i nazwano w określonej kulturze. Takie podejście nazywa się założeniem leksykalnym, a opierając się na nim wykonano szereg badań psycholeksykalnych.

Badania psycholeksykalne opierają się na dwóch etapach. Pierwszy, jakościowy, polega na analizie języka naturalnego poprzez wyselekcjonowanie ze słownika słów opisujących osobowość i konstrukcję listy. Drugi, ilościowy, wiąże się z zebraniem danych ilościowych i analizą statystyczną wyników. Wybierając słowa przeważnie ograniczano się do przymiotników, a selekcję prowadzono na jeden z dwóch sposobów: restrykcyjnie i nierestrykcyjnie. W pierwszym przypadku wybrane słowa przyporządkowywano do precyzyjnie określonych i wąskich kategorii, w drugim systematycznie zawężano listę, wykluczając z niej określone grupy słów. W rezultacie drugiego sposobu zazwyczaj uzyskuje się dłuższą listę i więcej wymiarów, więcej cech osobowości. Co więcej podejście nierestrykcyjne wiąże się także z przyjęciem odmiennego podejścia do wyboru analizowanej części mowy. Podkreśla się, że przymiotniki nie wyczerpują potencjału języka i konieczne jest również uwzględnianie innych części mowy, ponieważ dotychczasowe podejście grozi redukcjonizmem (cechą osobowości jest tylko to, co da się opisać za pomocą przymiotników). Następnie, na etapie analizy statystycznej, przeważnie korzysta się z eksploracyjnej analizy czynnikowej. Jej funkcją jest zgrupowanie słów, które służą do opisanie tej samej cechy (np. ekstrawersji) i wskazania ile jest takich cech, a także co one opisują. Obecnie jednak postuluje się wykorzystanie bardziej zaawansowanych metod, które pozwolą na wyłonienie mniej obszernych i bardziej precyzyjnych czynników, które w mniejszym stopniu będą zależne od subiektywnych decyzji badacza, a które mogły zostać pominięte przy badaniu przymiotników.

Pierwszym celem projektu jest przeprowadzenie klasyfikacji czasowników języka polskiego. Jest to część mowy, która zawiera w sobie największą ilość słów mogących służyć do opisu różnic indywidualnych (tzw. deskryptorów osobowych). Odnacza się ona także mniejszą podatnością na uprzedzenia, ponieważ opisuje pewien obiektywny proces, konkretne zachowanie, nie zaś abstrakcyjną charakterystykę, co ma miejsce w przypadku przymiotników. Będą one analizowane w sposób nierestrykcyjny, uwzględniając możliwie największą liczbę słów, które zostaną przekształcone w zdania, dla nadania im kontekstu (np. „wspierać” zostanie przekształcone w „jest osobą, która wspiera innych”). Drugi cel projektu wiąże się z porównaniem uzyskanej struktury nierestrykcyjnej ze strukturą restrykcyjną. Jest to możliwe, ponieważ autorka projektu przeprowadziła już wcześniej analogiczny projekt, koncentrujący się na restrykcyjnej analizie czasowników. Dlatego też w czasie analizy statystycznej będzie miała możliwość odniesienia się do jego wyników. Pozwoli to na porównanie rezultatów obu metod oraz na analizę danych w sposób klasyczny (eksploracyjną analizą czynnikową) i zgodnie z najnowszymi trendami. W rezultacie będzie możliwe zrealizowanie trzeciego celu, który pozwoli wskazać na ile uzyskane wyniki pozwalają na przewidzenie rzeczywistości. Odnosząc się do prostego, nieskomplikowanego przykładu będzie możliwe wskazanie, na ile określone w badaniach różnice pozwolą przewidzieć ludzkie zachowania, np. preferencje w spędzaniu czasu wolnego (czytanie książki vs. wspinaczka wysokogórska) czy też wybrany kierunek studiów (nauki społeczne, ścisłe, czy humanistyczne).

Przeprowadzenie projektu doprowadzi do wzbogacenia wiedzy z zakresu psychologii różnic indywidualnych, osobowości i społecznej, a także rozwinię sam nurt badań psycholeksykalnych. Będzie możliwe uzyskanie nie tylko 5 i 6 czynnikowych modeli, ale także szerszych, zawierających nawet 15-20 czynników, dzięki zastosowaniu nowatorskiego podejścia. To doprowadzi do uzyskania bardziej wyczerpujących informacji o udziale języka polskiego w opisie cech osobowości specyficznych dla naszej kultury i uniwersalnych. Przyczyni się także do rozwinięcia wkładu polskich psychologów do międzynarodowej dyskusji, poprzez uważną analizę wyników w czasie prestiżowych konferencji międzynarodowych i ich publikację w najważniejszych czasopiśmie międzynarodowych. Jednocześnie badania będą prowadzić do sfinalizowania rozprawy doktorskiej.